

Salomon Eklin och musiklivet i Växjö i slutet av 1700-talet

Musikaliska räckhåll i en mindre svensk skolstad

Mathias Boström

Musikverksamheten vid svenska skolor och gymnasier under 1700-talet och början av 1800-talet var betydelsefull även utanför undervisningssammanhangen, som en resurs för musiklivet i skolstäderna och deras omland.¹ Detta har emellertid inte inneburit att skolmusiken under denna tid ägnats någon större musikvetenskaplig forskarmöda. Stig Walins utmärkta, men långt ifrån heltäckande, artikel om upplysningstidens skolmusik i *Svensk tidskrift för musikkforskning* 1938 är fortfarande den mest omfattande undersökningen på området.² Jag menar att detta avspeglar en länge dominerande syn – inte nödvändigtvis uttryckligen formulerad – inom musikhistorieskrivningen: det mesta av musikhistoriskt intresse har skett kring hovet och i de större städerna. Skolorna och gymnasierna var dessutom i många fall belägna i mindre stiftsstäder, geografiskt avlägsna från huvudstaden och de större universitetsstäderna. Det skulle inte förvåna mig ifall avståndet till det skolmusikaliska källmaterialet även kan vara en bidragande orsak till dess sparsamma utforskande.

Syftet med det här kapitlet är att fördjupa kunskapen om musiklivets förutsättningar i en svensk stad under slutet av 1700-talet och 1800-talets början, med Växjö som fallstudie. Mitt huvudsakliga

¹ Leif Jonsson & Anna Ivarsdotter, red., *Musiken i Sverige, 2 Frihetstid och gustaviansk tid 1720–1810* (Stockholm: Fischer, 1993), 155–158.

² Stig Walin, ”Musiken vid skolorna i Sverige under upplysningstidevarvet”, *Svensk tidskrift för musikkforskning* 20 (1938), 30–85.

fokus riktas mot musiken som utgick från stadens gymnasium och en av musiklärarna, Salomon Eklín (1756–1803). Genom att följa Eklíns livsbana som musicerande skolelev i Växjö, musikstipendiat vid Uppsala universitet och därefter som musiklärare i hemstaden blir det möjligt att diskutera organisationen av musiken i skolan och staden, såväl som kontakt- och spridningsvägar kring musicerandets materiella förutsättningar i form av musikalier och instrument. Samtidigt uppmärksammar denna undersökning en i sitt regionala sammanhang betydelsefull musiker och komponist som inte är närmare känd inom musikhistorieskrivningen, vilket motiverar en lite närmare biografisk behandling här.

Musikaliska räckhåll

Som en ledstång i undersökningen om tillgången till olika slags musikaliska resurser har jag valt begreppet *räckhåll*. Det formulerades av sociologen Alfred Schütz på 1930-talet och har därefter överförts till kulturgeografiska studier av bland annat Torsten Hägerstrand. Schütz resonerar utifrån ett grundläggande fenomenologiskt perspektiv och beskriver ”världen inom människans räckhåll” som ”det skikt av verklighetsvärlden som den enskilda människan uppfattar som kärnan i sin verklighet”. Han skiljer vidare mellan världarna inom en individs *aktuella, återupprättbara* respektive *uppnåeliga räckhåll*; det vill säga vad som finns omedelbart inom räckhåll, vad som tidigare har funnits inom räckhåll men kan återfås, samt vad som genom olika handlingar kan fås inom räckhåll.³

Torsten Hägerstrand inkorporerade räckhållsbegreppet i sitt tidsgeografiska modellbygge i form av en *räckhållsrymd*. Denna inbäddar en person på varierande sätt i tid och rum, utifrån fysiska, ekonomiska, kunskapsmässiga samt emotionella förutsättningar och förhoppningar. Vad räckhållsrymden innehåller beror därmed på ”personens egen kapacitet och biografi, men också på vad omgivningen erbjuder i form av tillgångar att ta av och mottagare att ge till”.⁴ Inte minst det sistnämnda – tillgång till ”mottagare att

³ Alfred Schütz, *Den sociala världens fenomenologi* (Göteborg: Daidalos, 1999), 96–98.

⁴ Torsten Hägerstrand, *Om tingens vidd och tidens ordning* (Stockholm: Byggeforskningsrådet, 1991), 188. Hägerstrand var för övrigt själv gymnasist i Växjö, låt vara 130-talet år efter denna undersöknings tidsram.

ge till” – torde spela en stor roll för genomslaget av en aktörs verksamhet.

I den här undersökningen använder jag mig av räckhåll i en ganska handfast mening inriktat mot aktörer inom musiklivet och – vad jag här vill kalla – *musikaliskt räckhåll*. Det handlar helt enkelt om vilka personella och materiella resurser, kopplade till musiklivet, som fanns inom räckhåll för Eklin och det övriga musiklivet i Växjö, eller som kunde hamna inom räckhåll genom i första hand distribution eller cirkulation av personer eller produkter, inom staden och med omvärlden.

Forskning om Salomon Eklin och Växjösmusikhistoria under 1700-talet

Salomon Eklin är ett av de mindre kända namnen i svensk musikhistoria. Denna tonsättare och musiklärare vid Växjö gymnasium 1780–1801 finns exempelvis inte med i något av 1900-talets större svenska musiklexika.⁵ Däremot nämns Eklin i förbigående i *Musiken i Sverige*, i samband med ett resonemang kring spridningen av de melodier som Bellman använde till sina epistlar och sånger.⁶ Genomgången av Eklins bevarade spelmansböcker i Växjö stadsbibliotek gav James Massengale, melodiredaktören för jubileumsutgåvan av *Fredmans Epistlar*, så mycket intressant och tidigare okänt material att hela utgivningens tidsschema måste spräckas. I linje med mitt inledande resonemang kring var intressant källmaterial kan finnas hade melodiredaktören inga förväntningar på att några för Bellmanforskningen intressanta källor kunde finnas så långt från huvudsta-

⁵ Tobias Norlind, *Allmänt musiklexikon* (Stockholm: Wahlström och Widstrand, 1912–1916); Tobias Norlind, *Allmänt musiklexikon* (2 omarb. uppl. Stockholm: Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1927–1928); Carl-Allan Moberg, Einar Sundström & Gösta Morin, red., *Sohlman's musiklexikon: nordiskt och allmänt uppslagsverk för tonkonst, musikliv och dans* (Stockholm: Sohlman, 1948–1952); Hans Åstrand, red., *Sohlman's musiklexikon* (2 rev. och utvidgade uppl. Stockholm: Sohlman, 1975–1979). I skrivande stund (februari 2025) finns endast rudimentära uppgifter om Eklin på *Levande musikarv*. ”Salomon Eklin (1756–1803), *Levande musikarv*, <https://levande-musikarv.se/tonsattare/eklin-salomon/>, hämtad 4 februari, 2025. Denna artikel är en del i arbetet med en biografi över Salomon Eklin och en förteckning över hans kompositioner.

⁶ Jonsson & Ivarsdotter, red., *Musiken i Sverige*. 2, 280.

den. Undersökningen av Eklins notböcker genomfördes följaktligen som en avstickare på väg någon annanstans.⁷ När Stig Walin tar upp musiklärarna i Växjö, i hans inledningsvis anförda artikel om skolmusik, behandlas inte Salomon Eklin närmare. Däremot citerar Walin, delvis in extenso, ur viktiga källor beträffande gymnasie-musikalierna i Växjö, som sedan hans artikel skrevs inte har gått att återfinna.⁸

Inom den historiskt inriktade folkmusikforskningen har situationen i stället varit den motsatta: det mesta av intresse har skett på landsbygden, eller i varje fall utanför storstadsregionerna. Utifrån detta perspektiv är det därför inte förvånande att samma Eklins samlingar, som förändrade Bellman-forskningen, under lång tid varit kända inom den utforskning av småländsk folkmusik som i första hand Magnus Gustafsson har bedrivit, exempelvis i avhandlingen *Polskans historia*.⁹ Gustafsson har även uppmärksammat Eklins bredare musikaliska verksamhet, likväl som hans föregångare och efterträdare bland musiklärarna, i ett par artiklar om Växjös äldre musikhistoria med utgångspunkt i musikaliesamlingarna i stadens stifts- och landsbibliotek.¹⁰ Föreliggande undersökning bygger på mer omfattande arkivundersökningar än vad Gustafsson genomfört.

Växjö under 1700-talet

Växjö var under 1700-talet en stad i stagnation. Utgångspunkten var en stad med liten befolkning, 824 invånare i stadsförsamlingen

⁷ James Massengale, "Bellmaniana in the Contradance book of Salomon Eklin" i Bertil H. van Boer, Jr., red., *Gustav III and the Swedish stage* (Lewiston [N.Y.]: E. Mellen Press, 1993), 147–165.

⁸ Walin, "Musiken vid skolorna i Sverige under upplysningstidevarvet". Den volym (G I 1 b) med inventeringar över bland annat gymnasieorkestrernas musikalier som Walin undersökte i Växjö på 1930-talet fanns inte med när alla Högre allmänna läroverkets i Växjö äldre arkivalier på 1950-talet överfördes till dåvarande Landsarkivet i Vadstena. Vad som hänt med volymen är inte känt.

⁹ Magnus Gustafsson, *Polskans historia. En studie i melodyper och motivformer med utgångspunkt i Petter Dufvas notbok* (diss., Lund: Lunds universitet, 2016).

¹⁰ Magnus Gustafsson, "Växjö stads musikhistoria från senmedeltid till andra hälften av 1800-talet", *Landsbibliotekets gamla samlingar. I Varend och Sunnerbo* nr 5 (1994), 79–111; Magnus Gustafsson, "Vare underviste i 'rudimentus musicae'. Musiken vid skola och gymnasium i 1700-talets Växjö" i Lars-Olof Larsson red., *Linné. En småländsk resa* (Stockholm: Prisma, 2006), 72–93.

år 1717.¹¹ Befolkningstillväxten under 1700-talet var låg, lägre än genomsnittet i riket. Som jämförelse återfinns Växjö under 1770-talet på plats 38 bland svenska städer utifrån befolkningsstorlek (1 366 invånare i stad- och landsförsamling). Bland stiftsstäderna var Växjö den tredje minsta. Endast Strängnäs (1 107) och Skara (821) hade mindre befolkning.¹² År 1800 hade Växjö växt till 1 130 personer, med den omgivande landsförsamlingen inräknad totalt 2 145. En anledning till den långsamma befolkningsutvecklingen står sannolikt att finna att staden under 1700-talet inte fick några mer omfattande eller framgångsrika industriella etableringar. Handelsmännen och hantverkarna var dessutom få och inte anmärkningsvärt välbärgade. Det var i stället den civila och kyrkliga förvaltningen som satte sin prägel på 1700-talets Växjö, som residensstad för Kronobergs län och stiftsstad för Växjö stift. Till den kyrkliga verksamheten hörde också skola och gymnasium, vars omkring ett par hundra elever – huvudsakligen inflyttade från landsbygden – utgjorde ett betydande inslag i stadens liv. När Carl von Linné besökte sin gamla skolstad i samband med sin öländska och gotländska resa 1741 konstaterade han i sitt manuskript att Växjö saknade industrier, ”förutom djäkne-manufacturen”.¹³

Denna lite efterseglade, sömniga bild av Växjö under 1700-talet är samtidigt inte den enda giltiga. Från gymnasiet reste studenterna vidare till universiteten och kom i flera fall tillbaka till Växjö med nya intryck och lärdomar i bagaget. Även landshövdingar och biskopar hämtades utifrån och kom på olika sätt att sätta sin prägel på stifts- och residensstaden genom sina ledarroller. En sådan betydande förändring skedde exempelvis 1787 då Olof Wallqvist (1755–1800) utsågs till ny biskop i Växjö stift. Han efterträdde Olof Osander (1700–1787), vilken under lång tid dessförinnan hade varit oförmögen att kraftfullt leda stiftets verksamhet. Wallqvist intog dessutom en framträdande roll på den nationella arenan, där han var en av prästeståndets ledande riksdagsledamöter och Gustav III:s personlige bikt-fader. I vissa avseenden var således avståndet mellan

¹¹ Detta avsnitt bygger på Lars-Olof Larsson, *Växjö genom 1000 år* (Stockholm: Norstedt, 1992), där inte annat anges.

¹² De jämförande uppgifterna är hämtade från Ortshistoria. ”Alla svenska städer: befolkning 1770-tal”, *Ortshistoria*. <http://ortshistoria.se/befolkning/1770t>, hämtad 4 februari 2025.

¹³ Citat i Larsson, *Växjö genom 1000 år*, 166.

Växjö 1802. Akvarell av Lars Gustaf Boring. Stadsbilden i småstaden Växjö dominerades av domkyrkan. Det andra tornbeklädda taket vänster om domkyrkan tillhör skol- och gymnasiebyggnaden. Den fungerade från 1715 till 1800-talets första år som skola på bottenvåningen och gymnasium på övervåningen. Gymnasiet bedrev undervisning i huset i någon form fram till 1889. I den stora salen på övervåningen undervisade cantor figurativus Salomon Eklin dagligen sina discantister i musik. Tornet intill domkyrkan tillhör rådhuset vid torget ett kvarter bort. I rådhusets samlingssal hölls återkommande baler, där discantisterna sannolikt ofta stod för dansmusiken. Den vita byggnaden längst till vänster i bilden, ett landeri (ståndsmässig uppförd jordbruksfastighet på stadens mark), är sedan 1842 helt införlivad i stadsbebyggelsen och rymmer i dag bland annat Smålands Musikarkiv, artikelförfattarens arbetsplats. Digitalt museum. Foto: Kulturparken Småland.

Växjö och rikets högsta ledning i praktiken ganska kort. Kungen med entourage besökte Växjö vid flera tillfällen under denna period och en del av länets adliga personer vistades periodvis vid hovet. Berömt är exempelvis morgonandakten i Växjö domkyrka i slutet av september 1776, då den 17-åriga adelsfröken Ulrica Catharina Koskull skulle inspekteras av kungen för att se om hon föll honom i smaken som framtida hovdam. Carl August Ehrensvärd beskrev mötet i sin dagbok: "Aldrig har man sett dem [prästerskapet] så ifrige i sitt ämbete, de sjöngo psalmer och uphöjde sin sträva röst, emellertid voro allas ögon vända til den vackra fröken, som med skäl

kan kallas vacker. Det är den första hoffröken, som blifvit promoverad i en domkyrka.”¹⁴

Salomon Eklins levnadsbana

Det var i detta Växjö som Salomon Eklins föddes i mars 1756 som son till en av stadens handelsmän. Han skrevs in i Växjö skola som åtta-åring men tycks – i likhet med mer välbärgade barn – ha haft informator i hemmet snarare än deltagit i undervisningen i skolsalen, i vilken alla de sex klasser samsades och fick undervisning samtidigt.¹⁵ Som 14-åring, 1770, överfördes Eklins till gymnasiet i Växjö, som var beläget i skolhusets övervåning.¹⁶ Fyra år senare, 1774, lämnade han Växjö för att fortsätta sin utbildning vid Uppsala universitet.

I den uppländska universitetsstaden vistades Salomon Eklins 1774–1779. Han blev filosofie kandidat 1778 och promoverades till filosofie magister 10 juni 1779; avhandlingen behandlade antika jordbruksredskap.¹⁷ Eklins utsågs till förste kurator vid Smålands nation i Uppsala i juni 1779, men blev inte långvarig på denna post.¹⁸ Från och med februari 1780, med officiell utnämning 24 maj, ersatte Eklins den bortgångne Johan Christian Zschotzcher d.y. (1741–1780) som lärare i instrumentalmusik, cantor figurativus, vid Växjö gymnasium.¹⁹ Eklins hade egna erfarenheter av vad tjänsten innebar. Han hade själv ingått i gymnasieorkestern 1771–1774 och var under alla dessa år den antagligen skickligaste violinisten, eftersom han fick den högsta gratifikation.²⁰ Även under studietiden i Uppsala hade Eklins fortsatt att underhålla och utveckla sitt musicerande. Han spelade violin

¹⁴ G. A. Ehrensverd, *Dagboksanteckningar förda vid Gustaf III:s hof* (Stockholm: Norstedts, 1877), 192.

¹⁵ Riksarkivet Vadstena, Högre allmänna läroverket i Växjö CIIa:3.

¹⁶ Riksarkivet Vadstena, Högre allmänna läroverket i Växjö CIIa:2.

¹⁷ Johan Floderus och Salomon Eklins, *Instrumenta graecorum rustica ex hesiodo illustrata... praeside mag. Johanne Flodero... pro gradu publico examini tradit Salomon Eklins* (diss. Uppsala: Joh. Edman, 1779). Avhandlingen finns tillgänglig digitalt via <https://www.alvin-portal.org/>.

¹⁸ Gösta Molin & Paul Wilstadius, *Smolandi Upsalienses. Smålandsstudenter i Uppsala. 6 1745–1800* (Uppsala: Smålands nation, 1986), 166.

¹⁹ Notis i *Wexjö Stifts-Tidningar* nr 3 (1780).

²⁰ Riksarkivet Vadstena, Högre allmänna läroverket i Växjö FIVb:1.

i Akademiska kapellet och innehade 1775–1779 ett av universitetets åtta musikstipendier.²¹

Under de första seklen av gymnasiemusik i Sverige (1600- till 1800-talen) var det vanligt att de dåligt betalda tjänsterna som musiklärare kombinerades med att vara sånglärare vid skolan och/eller domkyrkoorganist eller någon annan lärarbefattning (jfr Jonas Lundblads bidrag i denna antologi).²² Eklins föregångare som cantor figurativus, Zschotzscher d.y., hade en liknande bakgrund med grundläggande utbildning i Växjö, följd av universitetsstudier i Uppsala. Efter återkomsten till Växjö kombinerade Zschotzscher d.y. emellertid instrumentalmusiken med att vara sånglärare i skolan och domkyrkoorganist och kom dessutom att prästvigas och ta pastoralexamen, dock utan att ges möjlighet att närmare fullfölja denna bana.²³ Eklin tycks inte ha varit närmare intresserad av att bredda sin försörjningsbas med flera musikanknutna tjänster, eftersom han inte gjorde ansträngningar för att bli domkyrkoorganist eller sånglärare vid skolan när dessa tjänster utlystes.²⁴ Som disputerad magister hade Eklin i stället möjlighet att söka de något mer välbetalda lärartjänsterna vid skolan och gymnasiet och det skulle inte förvåna mig ifall det var den utsikten som lockade tillbaka honom till Växjö. Jag har dock inte stött på källor som kan kasta ljus över Eklins bevekelsegrunder bakom återkomsten eller om han på något sätt var involverad i, eller kunde dra ekonomisk fördel av, familjens handelsverksamhet (se dock nedan). Eklin vikarierade som gymnasielektor under tre år på 1780-talet och i augusti 1799 utnämndes han till kollega (lärare) vid andra klassen i Växjö skola. Ett år senare avancerade han till skolans konrektor, vilken tillsammans med rektorn undervisade i skolans högsta klass.²⁵ I samband med att Eklin blev konrektor vid skolan lämnade han efter 20 år tjänsten som cantor figurativus vid gymnasiet. Han efterträddes i april 1801 av dom-

²¹ Uppsala universitets arkiv, serie G III aa för åren 1775–1779.

²² Walin, "Musiken vid skolorna i Sverige under upplysningstidevarvet", 43.

²³ Se Magnus Gustafsson. "Johan Christian Zschotzscher (1741–1780)", *Levande musikarv*, <https://levandemusikarv.se/tonsattare/zschotzscher-johan-christian/>, hämtad 4 februari 2025.

²⁴ Se *Wexiö Stifts-Tidningar* nr 4 (1780), Jöns Munck förordnas som organist vid Växjö domkyrka, resp. nr 1 (1781), Zacharias Åbergs utnämns till Cantor Choralis vid Växjö skola.

²⁵ Molin och Wilstadius, *Smolandis Upsalienses*, 166.

kyrkoorganisten Johan Svensson, som Eklin för övrigt delade adress med vid denna tidpunkt.²⁶

Salomon Eklin blev dock inte långvarig i sin tjänst som konrektor. Han avled i juli 1803 i lungsot, 47 år gammal och ogift.²⁷ Bouppteckningen visade på att hans tillgångar överskred skulderna med mer än 1 000 riksdaler. Han hade dessutom en stor boksamling som efter hans bortgång auktionerades ut.²⁸ Eklins musikalien skänktes till gymnasiet och han testamenterade en stor summa pengar till grundandet av en fattigskola i staden.²⁹

Cantor figurativus och discantisterna

I det här sammanhanget är det emellertid Salomon Eklins arbetsuppgifter som *cantor figurativus* – eller *director musices* som tjänsten också benämndes ibland – som är de mest centrala. Jag har inte hittat någon direkt tjänstebeskrivning för *cantor figurativus* vid Växjö gymnasium, men uppdraget utfördes under 1600-talet och långt in på 1700-talet av en av kollegorna vid gymnasiet utöver deras ordinarie tjänster.³⁰ Eklin presenterar dessbättre sina arbetsuppgifter 1785 i ett brev till Justitierevisionen (föregångaren till Högsta domstolen). Anledningen till Eklins besvärsskrift var att han ansåg sig felaktigt förbigången vid tillsättningen av en tjänst som adjunkt vid gymnasiet. Eklin meddelar att han undervisade i musik en timme per dag, sex dagar i veckan: måndag till fredag instrumentalmusik, på lördagen de aktuella psalmerna till följande dags gudstjänst. Gymnasieorkestern kallades vid den här tiden *Discanten* – eller ”Kungl. Gymnasiums Discant”, som Eklin skriver – och eleverna som spelade i orkestern benämndes *discantister*. Förutom det regelbundna övandet i skolhusets övervåning skulle Eklin och hans *discantister* presentera

²⁶ *Wexiö Stifts-Tidningar*, nr 1 (1801). Se även Riksarkivet Vadstena, Växjö stadsförsamling A1:5, 35.

²⁷ Riksarkivet Vadstena, Växjö stadsförsamling C:2, 1073.

²⁸ Eklins bouppteckning i Riksarkivet Vadstena, Växjö rådhusrätt och magistrats arkiv, FIIIa:4, 287–296; förteckning över Eklins utauktionerade böcker i *Wexiö stiftstidningar* nr 4 och 5 (1803).

²⁹ Se K. A. Henning, red., *Donationsurkunder rörande kyrka och skola i Wexiö stads- och landsförsamlingar* (Växjö: Nya Wexiö-Bladets Tryckeri, 1903).

³⁰ Josef Rosengren, *Ny Smålands beskrifning. I* (Växjö: Nya Växjöbladets tryckeri, 1920), 337, 472 f.

”Musik och solosång i Kyrkan vid Adventssöndagen, Påsk, Kristi himmelfärds och pingstdagarna, att på Gymnasium wid alla Rectors ombyten, lectors introductioner och vid årliga examina uppvakta”. Dessutom, beklagade sig Eklin, hade man som tradition i Växjö en sångvecka i slutet av höstterminen. Då sjöng och musicerade gymnasisterna fyra timmar om dagen – för Eklin ett oavlönat extraarbete som låg utanför vad den då gällande skolstadgan från 1724 påbjöd.³¹

Samma skolstadga, som gällde under hela Eklins verksamhetsperiod, angavs dessutom att vad ”musica figurata angår, måste Rector Cantus derföre sörja ock icke allenast öfwa Gymnasisterna, utan ock af trivial Scholan utwällja them som ther til böijelige äro”.³² Discanten bestod därmed av en blandning av gymnasister och de mest lämpade och intresserade av skoleleverna. Discantisterna fick varje termin ekonomisk ersättning för sitt deltagande i musicerandet baserad på skicklighet. Genom de bevarade verifikationerna (i avskrift) går det att följa enskilda discantisters progression i orkestern i Växjö, liksom variationen av hela Discantens storlek över tid. Anpassning till olika musikaliska förutsättningar avspeglas också att det i många fall finns förenklade stämmor bevarade i musikmanuskripten – i Växjö gymnasiums samling benämnda ”repieno”-stämmor. Tidigare hade medlen för discantister och cantor figurativus insamlats genom så kallad sockengång, men från och med 1780, Eklins första år i tjänst, hade sockengången avskaffats och ersatts med fasta ersättningar. Cantor figurativus fick från och med nu en ersättning på 40 riksdaler per år.³³ Socknarnas gemensamma bidrag till undervisningen i Växjö insamlades nu genom kronans försorg, till skillnad mot tidigare då djäknarna själva vandrade till sina anslagna socknar, fortfarande på 1700-talet sjungandes visor ur den ett par hundra år äldre *Piæ Cantiones*.³⁴

Under Eklins tid som cantor figurativus arvoderades ett drygt 90-tal elever för sitt deltagande i Discanten. Antalet per år varierade mellan 8–18 discantister, med ett medeltal på 13 per år. För

³¹ Riksarkivet Stockholm, Högsta domstolens arkiv, Utslagshandlingar i besvär- och ansökningsmål för år oktober 1785, nr 8.

³² Citerat efter Walin, ”Musiken vid skolorna i Sverige under upplysningstidevarvet”, 35.

³³ Riksarkivet Vadstena, Högre allmänna läroverket i Växjö, FIVb:2.

³⁴ Se beskrivning i Samuel Ödmann, *Hågkomster från hembygden och skolan* (Lund: Gleerup, 1830), 66–68.

en nybörjare i orkestern var den inledande ersättningen 16 skilling, medan de främsta och viktigaste kunde få en ersättning på upp mot 2 riksdaler (motsvarande 96 skilling) per termin.

Antalet gymnasister i Växjö varierade ganska mycket. Exempelvis hade gymnasiet totalt 37 elever 1799, i åldrarna 14–24 år, vilket dock var ganska få i jämförelse med exempelvis 1741 då 80 gymnasister var inskrivna.³⁵ Av dessa 37 ingick 1799 tio i Discanten, vilket alltså motsvarar mer än var fjärde inskriven gymnasist, även om någon eller några discantister möjligtvis var hämtade från skolan. I några fall tycks från skolan utomstående musikkunniga personer ha ingått i Discanten, såsom exempelvis organistelever. Under 15 års tid, 1786–1801, var Johannes Ljungberg (1764–1802) basist i Discanten och länge den som fick den högsta ersättningen. I hans fall framstår det som att han var stadsmusikant med spel i orkestern som ett av sina uppdrag.³⁶

Ett säkert välkommet ekonomiskt tillskott fick cantor figurativus och hans elever genom att de tycks ha haft privilegiet att ensamma stå för dansmusiken i staden, även om privilegiebrev eller andra källor som explicit uttrycker detta inte har återfunnits. Skola och gymnasium tillhörde kyrkans sfär och eftersom det inte var ovanligt att musikläraren dessutom var domkyrkoorganist så är det inte förvånande att privilegiet i praktiken kom att tillhöra musikläraren och dennes lär-

Förteckning på dem, som siste vår Termin [1798] woro närwarande vid Kongl. Gymnasii Discant, och g[j]orde därstädes behörig tjenst.	
Samuel Ljungberg	96
And. Ljungberg	88
A. O. Ljungberg	24
Ad. Ljungberg	20
Ad. Ljungberg	20
Joh. Ljungberg	20
Joh. Ljungberg	20
Joh. Ljungberg	16
Lars Ljungberg	16
N. Ljungberg	16
N. Ljungberg	16
Sam. Ljungberg	16
And. Ljungberg	16
Joh. Ljungberg	9
And. Ljungberg	16
Summa 8-72	

Salomon Eklin
24. Nov. 1798

”Förteckning på dem, som siste vår Termin [1798] woro närwarande vid Kongl. Gymnasii Discant, och g[j]orde därstädes behörig tjenst.” Observera spridningen mellan de mer juniöra discantisterna, som tilldelades 16 skilling, och de skickligaste, som fick det dubbla. Undantaget är basisten Johannes Ljungberg (1764–1802), som var 34 år 1798 och fick den betydligt högre ersättningen på 2 riksdaler, motsvarande 96 skilling. Foto: författaren. Riksarkivet Vadstena, Högre allmänna läroverkets i Växjö arkiv.

³⁵ Larsson, *Växjö genom 1000 år*, 209.

³⁶ Riksarkivet Vadstena, Högre allmänna läroverket i Växjö, FIVb:1–2. Uppgifterna bygger på en genomgång av musikstipendielistorna 1780–1800.

jungar. I sina minnen från studietiden i Växjö på 1750- och 1760-talen berättar teologen Samuel Ödmann (1750–1829) om hur han själv och andra discantister fungerade som dansmusiker i staden.³⁷ När det 1794 anordnades ett dussintal baler i stadens rådhus i samband med den stora vintermarknaden (Sigfridsmässomarknaden) stod sex musiker för dansmusiken, och de båda som kvitterade betalningen var discantister.³⁸ Biskop Christopher Isak Heurlin (1786–1860) har i sina minnen från ungdomstiden i Växjö beskrivit följande episod från 1802, vilket tyder på att ett privilegium tycks ha upprätthållits även under Eklins efterträdares tid:

I V:ö bodde då nästan inga adelsmän eller militärer. Baler hölls sällan. Vid dem fanns ingen annan musik än den dir.[ector musices Johan] Svensson gaf med biträde af sina elever och några af ungdomen. Nu hade ett rykte spridt sig, att till den bal adel och militärer skulle på konungens födelsedag hålla i borgmästare Casparsons hus lemnades icke tillträde för ungdomen. ”Vi skola själva anställa bal”. Sagt och gjort. Borgmästare Nettelblad lemnade oss gratis rådhusalen och stadens kanoner. Colliander var rector. Jag och Björkman, sedermera v. president [i Göta hovrätt], gingo till honom och begärde tillåtelse. [...] Vi fingo löfte. Björkman och jag gingo omkring och bjudde presterskap och borgerskap. Alla voro förbittrade öfver adelns höghmod och gingo gerna på vår bal. Den förnäma sociéteten inströmmade från landet. Men den adeliga balen kunde ej på den dagen hållas, utan måste uppskjutas till den följande, ty dir. Svensson var engagerad af oss. Adeln hade således ingen musik; icke heller nog tillgång på dansande damer. Vår bal gick för sig – var munter och lifvad.³⁹

Det är följaktligen inte förvånande att det notmaterial som kan knytas till enskilda Växjö-gymnasister från den undersökta perioden är dansmusik – det var i dessa sammanhang discantisterna var mest efterfrågade och hade störst behov av egna noter.⁴⁰ Sannolikt var de

³⁷ Ödmann, *Hågkomster från hembygden och skolan*, 84.

³⁸ Ersättningen bestod av kontanter, smörgåsar, punsch samt renade och icke-renade supar, se Stefan Åhman, ”Balletterne å Växjö Stads Rådhus år 1794”, *Folkdansforskning i Norden. Brev 39* (2016), 26–29.

³⁹ Citat i Gotthard Virdestam, ”Gamla skolminnen från Växjö”, *Hylltén-Cavallius-föreningens årsbok* (1925): 21 f.

⁴⁰ Förutom Salomon Eklins egna spelmansböcker som behandlas nedan, finns från samma tidsperiod notböcker med dansmusik efter hans discantistkamrat Adam

unga musikerna även betydelsefulla musikaliska resurser vid bröllop och begravningar.⁴¹ Inom sitt aktuella räckhåll hade således kyrkans män och Växjös borgerskap – i varje fall de som var villiga att betala – genom discantisterna tillgång till musiker som i större och mindre konstellationer kunde fylla många behov av sakral och profan musik.

Andra musikaliska resurser i Växjö under 1700-talets slut

Förutom cantor figurativus Eklin och hans discantister fanns det även andra musikaliska resurser inom aktuellt räckhåll i Växjö vid denna tid. I stadsförsamlingens husförhörlängd för 1784–1789 finner vi en trumpetare, en ”Hoboist”, en ”Musicant”, en kantor, en klockare och tre organister.⁴² Som tidigare nämnts hade dessa musiker sannolikt inget privilegium att stå för dansmusiken i staden motsvarande stadsmusikanterna i andra sydsvenska städer. Blåsarna och musikanten var troligtvis kopplade till stadens behov och försvar och var i andra musikaliska sammanhang underställda cantor figurativus. När freden efter Gustav III:s ryska krig firades i Växjö 1790 ordnade stadens magistrat och äldste ett firande i Rådhusalen, där ”under Puke- och Trompete-klang med underdånigste wördnad och renaste glädjebetydelser Kongl. Maj:ts och de öfrige höga Kongl. skålarne blefwo druckne”.⁴³

Ett annat sätt som de musikaliska räckhållen i Växjö förändrades var genom att utifrån kommande aktörer passerade staden och därmed hamnade inom det lokala musiklivets aktuella räckhåll. Detta kunde ske på såväl frivillig som ofrivillig basis. Ett exempel på det sistnämnda är att Gustav III:s ryska krig kom att avsätta direkta musikaliska uttryck i Växjös musikliv. Efter slaget i Parkumäki 21 juli 1789 togs ryska krigsfångar, varav 16 officerare så småningom hamnade i Växjö. Såsom varande adliga officerare kunde de inte sättas i tvångsarbete, utan de blev under en tid ett exotiskt inslag i umgängeslivet

Stålhammar (i Kalmar länsmuseum och Riksarkivet Vadstena), och medlemmen i Discanten under Eklin Gabriel Sandsten (kopia i KB) samt Magnus Theorin, som studerade vid gymnasiet kring 1790 (i Smålands museum).

⁴¹ Gustafsson, ”Vare underviste i rudimentus musicae.” Musiken vid skola och gymnasium i 1700-talets Växjö”, 80.

⁴² Riksarkivet Vadstena, Växjö stadsförsamling AI:2.

⁴³ *Inrikes Tidningar* (20 december 1790).

i staden och dess omgivningar. En av officerarna, den polske Martin Wysotzky, var musikaliskt skicklig och det finns uppgifter om att han gav konserter under sina månader i Växjö 1790.⁴⁴ Kompositioner av Wysotzky, huvudsakligen dansmelodier, finns bevarade i flera notböcker från denna tid. Eklin har skrivit andrastämmor till några av melodierna, vilket tyder att det fanns personliga kontakter mellan den musikaliske krigsfången och cantor figurativus.⁴⁵ Genom ofrivillig personlig cirkulation kom alltså denna musiker och hans musik inom aktuellt räckhåll för Eklin och discantisterna. Det är emellertid obekant ifall det musikaliska utbytet var ömsesidigt.

Till skillnad mot de större svenska städerna saknade Växjö en nyhetstidning under slutet av 1700-talet, *Wexjöbladet* startade sin utgivning först 1810. Det finns därför ingen möjlighet att hitta noter kring ett offentligt konsertliv i lokala tryckta källor från slutet av 1700-talet. Med hjälp av annat källmaterial kan man dock finna spår av att turnerande virtuoser även besökte Växjö. Fröken Sofia Lovisa Mörner (1762–1821) på Oby, utanför dagens Alvesta, skriver att hon 1788 åkte till Växjö för att bevista en bal som inleddes med en konsert av den holländske violinisten Henrik La Hay (d. 1794), tidigare konsertmästare i änkedrottning Lovisa Ulrikas kapell.⁴⁶ Jag skulle heller inte bli förvånad ifall den turnerande hovkapellisten och sångaren Johan Gottfried Zaar (1754–1818) gav en konsert i Växjö 1798 (jfr Boel Lindbergs bidrag i denna antologi). Det är känt att Zaar konserterade i Jönköping i slutet av 1798 och snart därefter i Karlskrona. Den enda vägen mellan dessa två orter gick via Växjö, och ett ”Rondo polacca” av Zaar finns bevarat i manuskript i Eklins musikalesamling – möjligtvis ytterligare ett exempel på hur musik som tillfälligtvis hamnade inom musikers räckhåll införlivades i lokala samlingar.⁴⁷

Den mest anmärkningsvärda musikaliska händelsen i Växjö under den studerade perioden, låt vara innan Eklin tillträtt sin tjänst, är nog

⁴⁴ Denne officer och musiker omnämns med varierande stavningar i 1700-talskällorna, där ”Witzofsky” har blivit den vanligaste i senare litteratur. Han undertecknade dock övergången i krigsfångenskap efter slaget i Parkunäki som ”Martin Wysotzky”, se Riksarkivet Stockholm, Stedingska arkivet II:ICb5, E 6680.

⁴⁵ Se Gustafsson, *Polskans historia*, 168 f.

⁴⁶ Riksarkivet Stockholm, Sprengportenska samlingen E 5563. Om La Hay, se vidare Jan Ling, ”Apollo Gothenburgensis: Patrik Alströmer och Göteborgs musikliv vid 1700-talets slut”, *Svensk tidskrift för musikforskning* 81 (1999), 53–94.

⁴⁷ J. G. Zaars ”Rondo polacca” finns i Växjö stadsbibliotek Mus. Ms 23a:21.

den nyskrivna operan *Olympens beslut* som uppfördes 24 januari 1778 i gymnasiet lokaler i samband med att Gustav III fyllde 44 år – två dagar innan Naumanns opera *Amphion* hade premiär på Bollhuset i Stockholm. *Olympens beslut* är den enda gustavianska opera jag känner till som hade sin premiär utanför huvudstaden under denna period.⁴⁸ Bakom operauppsättningen stod en samling unga adelsmän. Librettot var skrivet av underofficeren Lorentz (Lars) von Nackreij (1757–1798), tillika brorson till Kronobergs läns dåvarande landshövding. Nackreij hade några år tidigare varit kammarherre hos prinsessan Sofia Albertina och hade sannolikt därigenom bekantat sig med huvudstadens musikteater.⁴⁹ Dessa erfarenheter tog han med sig och omvandlade till en egen opera, en konstform som därmed hamnade inom aktuellt räckhåll för vissa utvalda delar av Växjö och omlandets befolkning. Musiken till *Olympens beslut*, som dessvärre inte har återfunnits, har beskrivits som en del originalmusik (dock utan angiven tonsättare) blandat med arior hämtade ur svenska och franska operor. Jag har inte heller funnit några direkta uppgifter om Discantens inblandning i operauppsättningen. Men med tanke på att föreställningen sattes upp i gymnasiet lokaler förefaller det emellertid sannolikt att även dess orkester medverkade. Varken Lorentz Nackreij eller hans farbror Olof Nackreij blev långvariga i Växjö – möjligtvis hade den kungahyllande operauppsättningen en positiv påverkan på karriären – och deras bidrag till stadens musikliv får snarast betraktas som en del av en personlig cirkulation.

Förutsättningarna för musiklivet i Växjö förändrades en bit in på 1800-talet, vilket ligger utanför denna undersöknings avgränsning. Vuxna amatörer i staden (ännu inte organiserade i ett formellt musiksällskap) började på 1810-talet hålla välgörenhetskonsserter till förmån för stadens fattiga, ibland understödda av musiker från Kronobergs regemente.⁵⁰ Dessa professionella militärmusiker kom från och med 1840-talet att sätta ännu starkare prägel på musiklivet i

⁴⁸ Librettot trycktes i Stockholm 1778, se Lorentz von Nackreij, *Olympens beslut. Opera. Uppförd på hans kongl. maj:t konungens födelse-dag d. 24 januarii 1778 i Wexiö* (Stockholm: Nordström, 1778). Uppgifter om uppsättningen finns i *Dagligt Allehanda* (10 februari 1778).

⁴⁹ Adelsvapen – Wiki. "Von Nackreij, nr 1712", Adelsvapen-Wiki, https://www.adelsvapen.com/genealogi/Von_Nackreij_nr_1712#TAB_4, hämtad 4 februari 2025.

⁵⁰ Se exempelvis annons i *Wexiöbladet* (27 maj 1815). Växjö musiksällskap bildades först långt senare, 1867, se Boel Lindberg, "Stor musik i liten stad. Orkestermusik i Växjö från 1800-talet till idag", i Boel Lindberg & Magnus Gustafsson, red., *Från*

Växjö i och med att de kasernerades i staden, från att tidigare vara bosatta på soldattorp runt om i länet. Från och med då fanns alltså en grupp vuxna professionella blåsmusiker (som även behärskade biinstrument) inom närmast ständigt aktuellt räckhåll i staden, en grupp som dessutom hade privata ekonomiska incitament för att ge konserter och i andra sammanhang stå för musikalisk underhållning (jfr Karin Hallgrens bidrag i denna antologi).

Musikalier i Växjö

De tillgängliga musikaliesamlingarna för den undersökta tidens musiklärare var av två slag: gymnasiets musikalier och musiklärarnas egna privata notsamlingar. Det var inte ovanligt att de förstnämnda samlingarna växte när de tidigare musiklärarna gick bort och deras samlingar inköptes eller donerades till gymnasiet. Så skedde i Växjö efter Zschotzscher d.y. och Eklin.⁵¹

Ganska snart efter Salomon Eklins tillträde 1780 gjorde han en förteckning över de musikalier som fanns till Discantens förfogande: i folioformat fanns Heinrich Alberts Arier från 1638 och häftena 2–5 i Andreas Hammerschmidts Musicalische Andachten (1639–1642), i kvarto ”19 st. skrefne, merendels oduglige” och ”25 st. dito tryckte, obruklige” nothäften.⁵² Av kommentarerna att döma var de historiska musikalierna inom aktuellt räckhåll för Eklin inte intressanta utifrån den verksamhet som han önskade bedriva – men de ingick inte i Eklins räckhållsrymd för att tala med Hägerstrand. Det är därför inte förvånande att det första avtryck som musiklärare Eklin gör i Växjös stifts konsistorieprotokoll är att han ber om medel för att köpa in nya noter till sin orkester. I Växjö fanns en tradition – sedan medeltiden enligt vissa skolhistoriker – att framföra Kristi pinas historia vid påsktiden. Eklin ville avskaffa detta inslag och för de medel som varit anslagna till solisterna i stället inköpa nya musikalier till Discanten.⁵³ Konsistoriet beviljade Eklins önskan och han inköpte samma år J. Chr. Fr. Bachs (1732–1795) Op. 3 – genom distribu-

Sigfridsmässa till The Ark. Musiken i Växjö (Växjö: Växjö kommun & Smålands Musikarkiv, 2010), 227–247.

⁵¹ Walin, ”Musiken vid skolorna i Sverige under upplysningstidevarvet”, 71.

⁵² Eklins förteckning 9 september 1780, idag förkommen. Citerad efter Walin, ”Musiken vid skolorna i Sverige under upplysningstidevarvet”, 71.

⁵³ Rosengren, *Ny Smålands beskrifning*, 485.

tion fanns musikalierna inom uppnåeligt räckhåll. Under 1780-talet byggde Eklin ut notsamlingarna med tryckta symfonier av Joseph Haydn (1732–1809), Pieter van Maldere (1729–1768), Václav Pichl (1741–1805), Ignaz Pleyel (1757–1831) och Johann Baptist Vanhal (1739–1813). Förutom van Maldere var samtliga tonsättare i livet vid tidpunkterna för inköpen av deras musik till Växjö – det var samtida musik. De noter som Eklin köpte in för Discantens räkning fick han i samtliga ortsbestämda fall från Stockholm. Som försäljare anges i något fall ”Wikmanson”, vilket gör det troligt att det var organisten och tonsättaren Johan Wikmanson (1753–1800) som försåg Discanten med orkester noter. Inbindningen av musikalierna gjordes däremot av en lokal bokbindare.⁵⁴

Musikaliesamlingarna kompletteras även 1784 då en låda noter ur föregångaren Zschotzscher d.y:s kvarlåtenskap inköptes. Den innehöll en mängd handskrivna noter av Zschotzscher själv och andra komponister, varav de ”brukbara” förtecknades av Eklin. Efter Eklins bortgång tillfördes även dennes privata musikalien till gymnasiet samlingar.⁵⁵ Som ovan framgått var det emellertid inte alltid som föregångarnas musikalien samlingar, fastän de fanns inom aktuellt räckhåll, ansågs vara lämpliga för undervisningsbruk av eftervärlden. Detta blev även resultatet när Eklins efterträdare Johan Svensson 1809 gick igenom musikalien samlingen. Svensson konstaterade att Zschotzscher d.y:s efterlämnade sinfonior och sångstycken var ”i det mästa förmultnade, oduglige, urmodige och obrukbare”. Eklins inköpta noter behövde däremot i många fall nya omslag ”emedan de genom nyttjandet börjar blifwa förslitne”. Eklins donerade samling av huvudsakligen kammar- och dansmusik var dock i samma skick ”som då den gafs, emedan den icke är nyttjad, af orsak, at de icke äro tjenlige wid publike underwisningarne” – för undervisningen behövdes orkestermusik och därmed var Eklins samling av kamarmusik för en, två eller fyra stämmor mindre användbar.⁵⁶ Den

⁵⁴ Riksarkivet Vadstena, Högre allmänna läroverket i Växjö, FIVb:2, exempelvis inköp av sex symfonier av Pichl, två av Pleyel och en av Haydn som Wikmanson skrev kvitto på 1786.

⁵⁵ Listan återges i Walin, ”Musiken vid skolorna i Sverige under upplysningstidevarvet”, 71 f. Förutom Zschotzschers egna kompositioner finns här verk av Pergolesi, Cassali, Scarlatti, Cochi, Oglio, Gallimbetti, Camerlacher, Hoffman, Toeschi – således tonsättare ur en lite äldre generation med tonvikt på dem av italienskt ursprung.

⁵⁶ Walin, ”Musiken vid skolorna i Sverige under upplysningstidevarvet”, 74.

begränsade användningen av föregångarnas donationer till gymnasiets musikaliesamling är säkerligen en viktig anledning till att materialet fortfarande finns bevarat, i dag i stifts- och landsbibliotekets samlingar i Växjö stadsbibliotek.

Den kammarmusik i mindre sättning som Eklins hade i sina privata samlingar bestod till en del av tryckta noter, i något fall skänkta av baron Koskull på Engaholm utanför dagens Alvesta, vilket ytterligare avspeglar ett adligt musikintresse i Växjös närområde.⁵⁷ En stor del av den ursprungligen privata samlingen består av Eklins egenhändigt gjorda avskrifter. Flera av dessa är avskrivna under studietiden i Uppsala, och blev därigenom en repertoar som han sedan fick med sig tillbaka till Växjö 1780. Här kan nämnas verk av samtida svenska tonsättare som violinvirtuosen Anders Wesström (1720–1781) och Johan Zander (1752–1796) samt internationella komponister såsom Maddalena Laura Sirmen (1745–1818), avskrifter daterade i Uppsala 1775 och 1779, Johann Christian Fischer (1733–1800) och Haydn.⁵⁸ Genom Eklins personliga cirkulation och avskriftsverksamhet kom därmed musikalier som han hade inom räckhåll i Uppsala även musiklivet i Växjö till del, även om de – som anmärktes ovan – var mindre lämpade för musikundervisningen i Discanten.

Att samtidens moderna dansmelodier kom ganska snabbt till Växjö avspeglas inte minst av att några av de bästa källorna till menuetterna till Gustav III:s och Sofia Magdalenas kröningsbaler 1772 återfinns i dåvarande discantisterna Eklins och Adam Stålhammars bevarade notböcker.⁵⁹

⁵⁷ Se anteckning på musiktryck med trios av Antonín Kammel (1730–1784) och Antonio Lolli (1725–1802), Växjö stadsbibliotek, Musik 1700-tal 26a–c resp. 27.

⁵⁸ Växjö stadsbibliotek, Mus. Ms vol 23a–b.

⁵⁹ Se Mårten Sundén, red., "Krönings Menuetti. Sex menuetter komponerade till kröningen av Gustav III och drottning Sofia Magdalena den 29 maj 1772". *Levande musikarv*, https://levandemusikarv.se/tonsattare/callenberg-georg-alexander-herman/SMH-W7006-Menuetto_D-dur_Nr_1_ur_Kronings_Menuetti/, hämtad 4 februari 2025. Dessa menuetter finns även inspelade på film med kommentarer av Mathias Boström: Musik i Syd Channel. "Kröningsmenuetter till Gustav III". *Musik i Syd Channel*. <https://www.musikisydchannel.se/konserter/kroningsbalens-hits-fran-hovet-29-maj-1772/>, hämtad 4 februari 2025.

Salomon Eklins kompositioner

Av Salomon Eklins bevarade notsamlingar är det äldsta daterade materialet från 1772, då den 16-årige Eklins var discantist i gymnasieorkestern i Växjö. Det är en liten pappkassett som rymmer tre stämböcker (violino primo, violino secundo och basso) och där inskriften ”La musique charme les oreilles & ravit les esprits” (musiken behagar öronen och förtjusar andarna) finns på insida av primobokens främre pärm.⁶⁰ Dessa stämböcker innehåller 168 menuetter och polonäser, säkerligen musik ämnad för baler i stadens borgarhem och rådhus. Eklins är namngiven som upphovsperson till 34 av dansmelodierna. Dateringen av Eklins kompositioner i stämböckerna sträcker sig över nästan 20 år, från 1770 till 1788 – komponerandet startade således före dateringen av själva notboken, fortsätter över studietiden i Uppsala och de första åren som cantor figurativus i Växjö. Fram till 1777 är dock själva dateringarna skrivna med ett annat bläck än titeln och noterna, vilket torde tyda på att de tidiga tidsbestämningarna skrivits dit vid senare tillfällen.

Eklins har även efterlämnat sig en notbok med kontradanser, daterad 1773, även den således påbörjad under gymnasietiden i Växjö.⁶¹ I slutet av denna notbok har Eklins skrivit ner tolv egenkomponerade kontradanser, polonäser och menuetter för violin. De av dessa dansmelodier som är daterade uppges ha skrivits 1790–1791. Dansmelodier av Eklins för en eller ett par stråkinstrument finns även bevarade på lösa notpapper i Eklins samling i Växjö stadsbibliotek och i bevarade notböcker som tillhört skolkamrater i gymnasiet, gymnasister som han undervisade samt även efter en indelt soldat bosatt ett par mil utanför Växjö, Sven Donat.⁶²

Förutom att tillföra nya bidrag till den samtida dansrepertoaren ingick det i cantors figurativus uppdrag att presentera specialskriven musik vid andra högtidliga tillfällen, såsom exempelvis i samband med viktiga händelser i kungahuset, fredsfördrag och jubileer. Detta gällde även för andra gymnasieundervisare i landet vid samma tid och de utgör därmed ett slags regionala kyrkliga motsvarigheter till

⁶⁰ Växjö stadsbibliotek Mus Ms 7a–c.

⁶¹ Växjö stadsbibliotek Mus Ms 9.

⁶² Se fotnot 39 ovan. För Donat, se Mathias Boström & Magnus Gustafsson, red., *Sven Donats notbok*. (Växjö: Smålands musikarkiv, 2017).

hovkapellmästaren.⁶³ I Eklins fall finns exempelvis bevarat verket ”Till Fredens firande 1790” (efter avslutningen av Gustav III:s ryska krig), en musik som dessutom kunde återanvändas med ny text i samband med att 200-årsjubileet av Uppsala möte uppmärksammades i Växjö 1793. I *Inrikes Tidningar* 20 december 1790 finns ett referat av den förstnämnda fredens firande i Växjö domkyrka. Efter predikan och tal av domprosten framfördes ”en af Director Musicæ, Salomon Eklin uppförd wacker vocal- och instrumental-Musik. Och då lofsången under instrumentens klang afs[j]öngs, lossades ifrån de på Kyrkogården planterade Canoner 24 skott, äfven som

Första sidan av Salomon Eklins odaterade autograf av hans tre sonater för violin och bas. Foto: författaren. Växjö stadsbibliotek Mus Ms 24:17.

wid utgången, den sista versen af Ps. 305, under Canonade och fullständig instrumental-Musik, blef afs[j]ungen”.⁶⁴ Av Eklin finns även bevarad musik när ”Klagodagen i åminnelse av Gustaf III” uppmärksammades 1792 i Växjö domkyrka – han spelade själv förstafiol i Zschotzschers d.y. tillfälleskomposition till samme konungs kröning 20 år tidigare i Växjö. Förmälningen mellan prins Gustaf Adolf och Fredrika Wilhelmina 1797 samt kröningen av Gustav IV Adolf 1800 var också tillfällen som har efterlämnat tillfällesmusik av Eklin.⁶⁵

Vid sidan av dansmusik och tillfällesmusik till Discanten har Eklin även efterlämnat egna kammar-musikaliska kompositioner. Sannolikt inspirerad av samtida svenska violinvirtuoser, såsom de ovan nämnda Wesström och Zaar, har Eklin skrivit variationer över ”Gustafs skål” (20 st., varav 2 överstrukna). De mest omfattande av Eklins verk

⁶³ Walin, ”Musiken vid skolorna i Sverige under upplysningstidevarvet”, 79.

⁶⁴ *Inrikes Tidningar* (20 december 1790).

⁶⁵ Växjö stadsbibliotek Mus Ms 24a.

är tre tresatsiga sonater för violin och basso, komponerade i klassiskt inspirerad stil.⁶⁶

Av Eklins bevarade kompositioner att döma torde han ha varit en skicklig violinist, som stilmässigt försökte följa med sin tid. Ungdomsårens lättspelade menuetter och polonäser blir mer utbyggda och tekniskt krävande i den senare produktionen. Orkesterverken är genomgående ensatsiga och har en tydlig koppling till Discantens förutsättningar och de behov som fanns vid gymnasiet och domkyrkan.

Gymnasiets instrument

I likhet med musikalierna fanns det även få musikinstrument i Växjö gymnasiums ägo vid tiden för Eklins tillträde. Vid samma inventering som nämndes ovan fann den nye cantor figurativus 1780 en kontrabas (Bas-Viol), en gammal basflöjt, tre basuner och en dulcian – medan en regal som fanns i en tidigare inventering 1761 nu var förkommen. Senare samma år inköptes en ny bas med stråke av Zschotzscher d.y:s dödsbo, en fiol skänktes av domkyrkoorganisten Jöns Munck 1784, ytterligare en bas inköptes 1785 för 25 riksdaler och 1793 en altviolin för 16 riksdaler 32 skilling.⁶⁷ Den sistnämnda var tillverkad av Mattias Petter Kraft i Stockholm, den gustavianiska tidens främsta instrumentbyggare, och instrumentet fick transporteras sjövägen till Karlskrona och sedan vidare norrut till Växjö. Även strängar inköptes regelbundet från Stockholm, medan instrumentfodral kunde tillverkas lokalt. I likhet med tryckta noter fanns instrument och strängar inom uppnåeligt räckhåll för Discantens behov.

Utformningen av förteckningarna över discantisterna varierar mellan terminerna, men i vissa fall kan vi bilda oss en närmare uppfattning om Discantens sammansättning. Vårterminen 1785 placerades de tolv discantisterna under följande rubriker: "Premiär Violist" – en person; "Secund Violister" – två personer; "Alt Violister" – två personer; "Basso" – en person; "Violister vid första oboë stämman" – två personer; "Violister vid andra oboë stämman" – tre personer;

⁶⁶ Växjö stadsbibliotek Mus Ms 24a:17.

⁶⁷ Riksarkivet Vadstena, Högre allmänna läroverket i Växjö FIVb:1–2, se även Walin, "Musiken vid skolorna i Sverige under upplysningstidevarvet".

”Solo Sångare” – en person.⁶⁸ Med tanke på att ganska många bevarade musikalier från Discanten innehåller oboestämmor utläser jag förteckningen som att några av violinisterna ibland även dubblade med oboespel. Möjligtvis var det stadens ”hautboist” (jfr ovan) som undervisade eleverna, i varje fall fanns den musikaliska kompetensen inom räckhåll i Växjö. Att döma utifrån instrumenten i gymnasiets ägo var åtminstone fioler något som de flesta discantisterna fick hålla sig med själva, medan i varje fall basinstrument fanns att låna.

Salomon Eklins musikaliska räckhållsrymd

Som tidigare anfördes framhåller Hägerstrand även möjliga ”mottagare att ge till” som en del av räckhållsrymden.⁶⁹ Utifrån de bevarade musikalerna framgick ovan att några av Salomon Eklins dansmelodier skrevs av i notböcker som tillhörde klasskamrater under studietiden i Växjö såväl som elever under hans tid som cantor figurativus. Däremot är det inte känt att Eklins melodier traderats vidare till nästa generation. Av Eklins totalt 90-tal musikstudenter kom åtminstone ett par att fortsätta på denna bana, men efter vad som är känt spred de inte sin lärares kompositioner vidare. Andreas Ingerman (1768–1825) ingick i Discanten åren 1777–1783. Mot slutet var han den violinist som hade högst ersättning. Han kom efter vidare studier i Uppsala och Greifswald att bli musikdirektör vid gymnasiet i Kalmar. Den ”Solo Sångare” som ovan nämndes i förteckningen över discantister 1785 var den då tolvårige Carl Crælius (1773–1842). Mellan 1784–1787 innehade Crælius denna roll i Discanten i Växjö. Crælius kom senare framför allt att vinna framgång som sånglärare vid Kungl. Teatern och Kungl. Musikaliska akademiens sångskola – bland annat var han Jenny Linds första lärare i sång.⁷⁰

Även om Salomon Eklins eget genomslag som tonsättare framstår som ytterst begränsat bör han ändå betraktas som den mest betydelse-

⁶⁸ Riksarkivet Vadstena, Högre allmänna läroverket i Växjö FIVb:2.

⁶⁹ Hägerstrand, *Om tingens vidd och tidens ordning*, 188.

⁷⁰ Riksarkivet Vadstena, Högre allmänna läroverket i Växjö FIVb:1. Om Ingerman, se Nils Löfgren, *Tjenstemän wid församlingarne och läroverken uti Kalmar stift, från äldre till närvarande tider: biografiska anteckningar I. Häftet. Stiftsstyrelsen. Gymnasii- och skole-lärare i Kalmar* (Kalmar: Wählin, 1836). Om Crælius, se Tobias Norlund, ”Carl Magnus Crælius”, *Svenskt biografiskt lexikon*, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/15641>, hämtad 4 februari 2025.

fulla musikpersonen i det lokala musiklivet i Växjö under 1700-talets sista decennier. Avgörande för Eklins betydelse är hans användning av sina musikaliska räckhåll, vilket jag försökt visa i detta kapitel. Eklins musikaliska räckhållsrymd var geografiskt ganska vidsträckt. Genom sitt musicerande i Akademiska kapellet under studietiden i Uppsala kom intressanta musikalier inom Eklins aktuella räckhåll. För att behålla noterna inom sitt musikaliska räckhåll kunde Eklin skriva av och ta med dem tillbaka till Växjö. Via kontakter i Stockholm, och tack vare ekonomiska resurser från gymnasiet i Växjö, hamnade importerade nottryck som fanns till försäljning inom Eklins uppnåeliga räckhåll och kunde införlivas i musikverksamheten vid gymnasiet. Eklin tycks även ha knutit kontakter med musiker som frivilligt eller ofrivilligt (som krigsfånge) vistades i Växjö, liksom med musikintresserade adelspersoner. Sammantaget kunde Eklin dels bidra med att ge nya impulser till musiklivet i Växjö med omnejd, dels förnya gymnasieorkestrernas repertoar. Eftersom Eklin hade en egen orkester inom aktuellt räckhåll, och själv framstår som en skicklig violinist, fanns det goda förutsättningar för publiken i Växjö att få höra samtida instrumentalmusik av svenska och utländska tonsättare. Därutöver kunde publiken få ta del av Eklins egna kompositioner, eftersom hans musikaliska räckhållsrymd även rymde kompetensen att själv skapa musik för olika sammanhang.

Den temporala aspekten av Eklins musikaliska räckhållsrymd framstår däremot som smalare än den geografiska. Eklin lyckades avskaffa gamla musikaliska traditioner vid gymnasiet och domkyrkan för att i stället köpa in nyskriven musik till orkestern. Dessutom avfärdade han det mesta av den repertoar som fanns i gymnasiets musikalier när han tillträdde som cantor figurativus samt delar av de musikalier efter Eklins föregångare som tillfördes samlingarna. För Eklin var det viktigt att samtida musik hade en framträdande position i undervisningen av Discanten, något som många musiklärare i vår samtid säkert också kan känna igen sig i.

I och med Eklins centrala position inom stadens musikliv framstår det som att Växjös musikliv i slutet av 1700-talet, till stor del tack vare Eklins musikaliska räckhållsrymd, sannolikt inte låg särskilt långt efter huvudstaden beträffande musikaliska impulser. Detta var för övrigt inte unikt för Växjö – motsvarigheter fanns även på andra håll. Walin konstaterar i sin undersökning att det vid flera svenska gymnasier sker en övergång under 1770- och 1780-talet till

musik av ”större och mindre mästare inom den nya musikstil som med Wien-klassikerna nådde sin fulländning och efter dem fick sitt namn”.⁷¹ Walin menar vidare att en viktig orsak bakom denna repertoarförändring berodde på att musikalieförsäljare började annonsera i pressen om tryckta utgåvor från kontinenten – i sig ett sätt att placera kompositioner inom uppnåeligt räckhåll för hugade spekulanter såsom Eklin. Sammantaget visar denna fallstudie av Salomon Eklins musikaliska verksamhet i Växjö att hans musikaliska räckhåll var större än man i förstone kanske kunde förvänta sig. Vidare framstår räckhåll och räckhållsrymd vara fruktbare begrepp vid undersökningar av aktiviteter och handlingsutrymmen hos olika aktörer i musiklivet.

Eklins musik idag

I många fall sammanfaller inte höjdpunkterna i musikens verkningshistoria med upphovspersonens livstid. För noterad musik, fysiskt separerad från dess skapare, finns möjligheten att den kan realiseras i klingande gestaltningar på andra platser och i senare tider. Till skillnad mot Eklins personliga inställning finns det idag ett stort intresse för att spela äldre musik och detta gäller inte minst inom folkmusikområdet. Även om Salomon Eklin – i likhet med många musiker ur tidigare generationer – passar dåligt in i den nationalromantiskt präglade bilden av allmogespelmannen, så är det hittills musiker som i första hand är rotade i folkmusikmiljön som närmast sig dansmelodierna i Eklins samling och på konserter, fonogram och filmer tolkat musiken utifrån en huvudsakligen folkmusikaliskt inspirerad framförandep Praxis.⁷²

I och med dagens digitala distributionsformer för musik har de uppnåeliga musikaliska räckhållen vidgats i oerhörd omfattning. De kompositioner som för ett par sekler sedan endast fanns fysiskt och som klingade i en liten stiftsstad i Sverige, ganska långt från rikets större metropoler, finns nu lättillgängligt på digitala strömnings-

⁷¹ Walin, ”Musiken vid skolorna i Sverige under upplysningstidevarvet”, 75–76.

⁷² Inspelningar av material ur Salomon Eklins notböcker finns på flera cd-utgåvor, som även är digitalt tillgängliga: *Kantorns kapell*, Smålands Musikarkiv SMA CD 025. CD. 2020; *Daahl! Musik bland klockare, krigsfångar och brännvinsbrännare*. Smålands Musikarkiv SMA CD 026–027. CD. 2021; Johan Hedin & Ida Meidell. *Prowinciale*. Smålands Musikarkiv SMA CD 030. CD. 2024.

tjänster med global räckvidd. För den uppkopplade publiken i dag är Salomon Eklins musik endast ett par klick bort – musikens och komponisternas ursprungliga geografiska hemvist har därmed förlorat en del av sin betydelse i vår samtida musikkonsumtion. Men parallellt med denna process av växande musikaliska räckhåll i vår samtid odlas även intresset för det lokala, där de snävare geografiska och historiska sammanhangen kring musiken kan upplevas ge den en särskild laddning. Även om musiken på en särskild plats vid en viss tid i historien ingick i internationellt spridda stilar och genrer blir konturerna av en förståelseram kring musiken tydligare när den kan kopplas till specifika platser och tider. Finns det dessutom enskilda musikbegåvningar som inom sina respektive räckhållsrymder skapat och samlat musik så kan bilden av ett historiskt lokalt musikliv framstå med än större tydlighet. Salomon Eklins verksamhet i Växjö i slutet av 1700-talet är ett sådant exempel. Jag skulle inte bli förvånad om intresset för denna slags musikhistoria ökar framöver och mer av Eklins musik, liksom hans motsvarigheter på andra håll i landet, kommer att utforskas och uppföras.

Källor och litteratur

Källor

Arkivmaterial

Riksarkivet Stockholm

Högsta domstolens arkiv. Utslagshandlingar i besvär- och ansökningsmål för år 1785

Sprengportenska samlingen E 5563 (brev från Sofia Lovisa Mörner af Morlanda)

Stedingkska arkivet II:ICb5, E 668o

Riksarkivet Vadstena

Högre allmänna läroverket i Växjö, CIIa:2–3 (Matriklar), FIVb:1–2 (Verifikationer)

Växjö rådhusrätt och magistrats arkiv, FIIIa:4 (Bouppteckningar)

Växjö stadsförsamling, A1:2, 5 (Husförhörslängd), C:2 (Dödbok)

Uppsala universitets arkiv

Räkenskaper med stipendielistor, G III aa, 1775–1779

Växjö stadsbibliotek, Stifts- och landsbibliotekets samlingar
Mus. Ms 22–24 (Salomon Eklins samling)
Musikalier i serie ”Musik 1700-tal”

Digitalt material

Kungliga biblioteket, Digitaliserade svenska dagstidningar,
<https://tidningar.kb.se/>:

Dagligt Allehanda 1778-02-10

Inrikes Tidningar 1790-12-20

Wexiöbladet 1815-05-27

Tryckta källor

Boström, Mathias och Gustafsson, Magnus, red. *Sven Donats notbok*. Växjö: Smålands musikarkiv, 2017.

Henning, K. A., red. *Donationsurkunder rörande kyrka och skola i Wexiö stads- och landsförsamlingar*. Växjö: Nya Wexiö-Bladet, 1903.

Larsson, Lars-Olof. *Växjö genom 1000 år*. Stockholm: Norstedt, 1992.

Molin, Gösta & Wilstadius, Paul. *Smolandi Upsalienses: Smålandsstudenter i Uppsala. 6. 1745–1800*. Uppsala: Smålands nation, 1986.

Nackreij, Lorentz von. *Olympens beslut. Opera. Upförd på hans kongl. maj:t konungens födelse-dag d. 24 januarii 1778 i Wexiö*. Stockholm: Nordström, 1778.

Virdestam, Gotthard. ”Gamla skolminnen från Växjö”, *Hyltén-Cavallius-föreningens årsbok* (1925): 1–31.

Walín, Stig. ”Musiken vid skolorna i Sverige under upplysningstidevarvet”. *Svensk tidskrift för musikforskning* 20 (1938): 30–85.

Wexiö Stifts-Tidningar 1780–1803.

Åhman, Stefan, ”Balletterne å Växjö Stads Rådhus år 1794”, *Folkdansforskning i Norden. Brev 39* (2016): 26–29.

Ödmann, Samuel. *Hågkomster från hembygden och skolan*. Lund: Gleerup, 1830.

Litteratur

Ehrensverd, G. A. (1877). *Dagboksanteckningar förda vid Gustaf III:s hof*. Stockholm: Norstedts.

Floderus, Johan och Eklín, Salomon (1779). *Instrumenta graecorum rustica ex hesiodo illustrata:... praeside mag. Johanne Flodero... pro gradu publico examini tradit Salomon Eklín*. Uppsala: Joh. Edman.

- Gustafsson, Magnus (1994). "Växjö stads musikhistoria från sen-medeltid till andra hälften av 1800-talet." *Landsbibliotekets gamla samlingar. I Varend och Sunnerbo* nr 5, 79–111.
- Gustafsson, Magnus (2006). "'Vare underviste i rudimentus musicae.' Musiken vid skola och gymnasium i 1700-talets Växjö". I *Linné. En småländsk resa*, red. Lars-Olof Larsson, Stockholm: Prisma, 72–93.
- Gustafsson, Magnus (2016). *Polskans historia. En studie i melodityper och motivformer med utgångspunkt i Petter Dufvas notbok*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Hägerstrand, Torsten (1991). *Om tingens vidd och tidens ordning*. Stockholm: Bygghörsningsrådet.
- Jonsson, Leif och Ivarsdotter, Anna, red. (1993). *Musiken i Sverige. 2 Frihetstid och gustaviansk tid 1720–1810*. Stockholm: Fischer.
- Lindberg, Boel (2010). "Stor musik i liten stad. Orkestermusik i Växjö från 1800-talet till idag". I *Från Sigfridsmässa till The Ark. Musiken i Växjö*, red. Boel Lindberg och Magnus Gustafsson. Växjö: Växjö kommun & Smålands Musikarkiv, 227–247.
- Ling, Jan (1999). "Apollo Gothenburgensis: Patrik Alströmer och Göteborgs musikliv vid 1700-talets slut." *Svensk tidskrift för musikforskning* 81, 53–94.
- Löfgren, Nils (1836). *Tjenstemän wid församlingarne och läroverken uti Kalmar stift, från äldre till närvarande tider: biografiska anteckningar I. Häftet. Stiftsstyrelsen. Gymnasii- och skole-lärare i Kalmar*. Kalmar: Wählin.
- Massengale, James (1993). "Bellmaniana in the Contradance book of Salomon Eklin." I *Gustav III and the Swedish stage*, red. Bertil H. van Boer, Jr., Lewiston [N.Y.]: E. Mellen Press, 147–165.
- Moberg, Carl-Allan, Sundström, Einar och Gösta Morin, red. (1948–1952). *Sohlmans musiklexikon: nordiskt och allmänt uppslagsverk för tonkonst, musikliv och dans*. Stockholm: Sohlman.
- Nisser, Carl (1943). *Svensk instrumentalkomposition 1770–1830*. Stockholm: Gothia.
- Norlind, Tobias (1912–1916). *Allmänt musiklexikon*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Norlind, Tobias (1927–1928). *Allmänt musiklexikon*, 2 omarb. uppl. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Schütz, Alfred (1999). *Den sociala världens fenomenologi*. Göteborg: Daidalos.

Åstrand, Hans, red. (1975–1979) *Sohlmans musiklexikon*, 2 rev. och utvidgade uppl. Stockholm: Sohlman.

Digitala resurser

Adelsvapen – Wiki. "Von Nackreij, nr 1712". Adelsvapen-Wiki. Hämtad 4 februari, 2025. https://www.adelsvapen.com/genealogi/Von_Nackreij_nr_1712#TAB_4.

Gustafsson, Magnus. "Johan Christian Zschotzcher (1741–1780)". *Levande musikarv*. Hämtad 4 februari, 2025. <https://levandemusikarv.se/tonsattare/zschotzscher-johan-christian/>.

Levande Musikarv. "Salomon Eklin (1756–1803)". *Levande musikarv*. Hämtad 4 februari, 2025. <https://levandemusikarv.se/tonsattare/eklin-salomon/>.

Musik i Syd Channel. "Kröningsmenuetter till Gustav III". *Musik i Syd Channel*. Hämtad 4 februari, 2025. <https://www.musikisydchannel.se/konserter/kroningsbalens-hits-fran-hovet-29-maj-1772/>.

Norlind, Tobias. "Carl Magnus Crælius". *Svenskt biografiskt lexikon*. Hämtad 4 februari, 2025. <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/15641>.

Ortshistoria. "Alla svenska städer: befolkning 1770-tal". *Ortshistoria*. Hämtad 4 februari, 2025. <http://ortshistoria.se/befolkning/1770t>.

Sundén, Mårten, red. "Krönings Menuetti. Sex menuetter komponerade till kröningen av Gustav III och drottning Sofia Magdalena den 29 maj 1772". *Levande musikarv*. Hämtad 4 februari, 2025. https://levandemusikarv.se/tonsattare/callenberg-georg-alexander-herman/SMH-W7006-Menuetto_D-dur_Nr_1_ur_Kronings_Menuetti/.

Fonogram

Kantorns kapell. Smålands Musikarkiv SMA CD 025. CD. 2020.

Daahl! Musik bland klockare, krigsfångar och brännvinsbrännare. Smålands Musikarkiv SMA CD 026–027. CD. 2021.

Hedin & Meidell, *Prowinciale*. Smålands Musikarkiv SMA CD 030. CD. 2024.